

Een fragment van de hedendaagse kunst uit Indonesië

Tekst

Artikel in de tentoonstellings-
catalogus door Dr. Oei Hong Djien,
mei 2009

Tentoonstelling

AWARENESS, Indonesian Art Today

Galerie

Canvas International Art,
Amsterdam

Periode

6 juni–4 juli 2009

In de tentoonstelling AWARENESS, Indonesian Art Today presenteren zeven prominente Indonesische kunstenaars hun nieuwste werken. Dit beperkte aantal deelnemers kan natuurlijk niet representatief zijn voor het volledige spectrum van de Indonesische hedendaagse kunst. Ook worden uitsluitend tweedimensionale werken getoond.

De zeven door de curator Lely Oei voor deze tentoonstelling geselecteerde kunstenaars zijn opgeleid aan de kunstacademie van Yogyakarta, tegenwoordig ISI Yogyakarta geheten, en aan de faculteit Beeldende Kunst en Design van de ITB Bandung. De school van Bandung is de oudste kunstacademie van Indonesië, in 1947 opgericht door de Nederlandse kunstenaar Ries Mulder; de academie van Jogja werd in 1950 opgericht onder de naam Akademi Seni Rupa Indonesia (ASRI). De meeste docenten van de ASRI waren autodidactische kunstenaars.

In het verleden vormden de twee academies elkaar tegenpool. De school van Bandung werd gezien als een laboratorium voor westerse kunst, terwijl de school van Jogja sterk nationalistisch was. Inmiddels zijn alle spanningen tussen de twee academies verdwenen.

Made Wianta, Nasirun, Pupuk Daru Purnomo en Jumaldi Alfi zijn afgestudeerd aan de academie van Jogja; Arahmaiani, Ay Tjoe Christine en Andy Dewantoro komen van Bandung.

Made Wianta is de oudste van de groep en wordt beschouwd als een moderne en hedendaagse kunstenaar. Hij studeerde af aan de STSRI ASRI (tegenwoordig ISI) te Yogyakarta en woont op Bali, waar hij oorspronkelijk vandaan komt. Hij heeft een lange artistieke weg afgelegd, heeft de wereld rondgereisd en overal tentoonstellingen gehad, in gerenommeerde galerieën en op evenementen zoals de Biënnale van Venetië 2003. Made Wianta is in principe een abstracte schilder en heeft in zijn ontwikkeling drie hoofdfasen doorlopen, karangasem, pointillisme en kalligrafie. Maar hij heeft zich niet beperkt tot die drie stromingen. Hij heeft altijd geëxperimenteerd en allerlei verschillende vormen beoefend die nooit publiekelijk zijn tentoongesteld. Zijn grote kracht is gelegen in de lijn, het basiselement van alle schilderkunst. Hij heeft dan ook een uitzonderlijk vaardige tekenaarshand. In de werken uit zijn karangasem-periode, met de fijn in elkaar verstrengelde lijnen van inkt of potlood treedt deze bijzondere vaardigheid van Wianta op de voorgrond. De afgelopen jaren heeft hij volledig blanco werken zonder lijnen vervaardigd, vaak zonder kleuren of slechts met geprofileerde vormen in zwart-wit.

Made Wianta denkt altijd in het groot. Dit is te zien aan zijn immense happening art. Zijn installatiekunst is provocatief. De kleinere werken op deze tentoonstelling vormen zijn nieuwste creatie. Zijn sterke lijnen zijn teruggekeerd in volumineuze potloodtekeningen, resulterend in fantastische objecten die de vorm van golven aannemen. De golven hebben een ritme en ritme vormt een belangrijk aspect in de schilderijen van Wianta. Vermoedelijk zal zijn muzikale achtergrond hierbij een rol spelen. Vergeleken met de karangasem-periode hebben deze tekeningen een sterker driedimensionaal aspect en een universele geest. De werken zijn grijs getint en bevatten omvangrijke lege vlakken.

De culturele achtergrond van *Nasirun* is gelegen op Java. De Javaanse cultuur speelt een duidelijke rol in zijn werken, in de vorm van wayangverhalen, mythen en legenden. Nasirun gebruikt poppenfiguren als metafoor bij de behandeling van politieke en maatschappelijke kwesties en het dagelijks leven. Hij volgt niet de hoofdstroming in de kunst, die de tegenwoordig zo populaire kunst in Chinese stijl navolgt. Door de Javaanse culturele inhoud is zijn werk onmiskenbaar Indonesische hedendaagse kunst. Vanwege deze sterke invloed van plaatselijke elementen wordt zijn kunst door sommigen niet als modern beschouwd, maar het tegendeel is waar. De gedurfde krachtige rode kleur is typisch Nasirun. Deze kleur is vrijwel niet over te brengen in reproducties, u moet hem in levenden lijve ondergaan. Dit rood komt echter niet voor in de schilderijen op deze tentoonstelling. In de twee schilderijen Terima Kasih Wietek van Dort (Bedankt Wietek van Dort) en Caled

Senirupa (Parlements kandidaat voor de Beeldende Kunst) is de dominante kleur oranje. Het eerste schilderij heeft een speels aspect. Nasirun was onder de indruk van de uitvoering van Indonesische volksliedjes door de 'Indisch' Nederlandse zangeres Wieteke van Dort in plaats van door een Indonesiër, terwijl de jeugd van Indonesië juist voornamelijk geïnteresseerd is in westerse muziek en lovesongs. Hij bedankt Wieteke. Hij kocht de cd toen we in 2001 samen door Nederland reisden. Voor dit schilderij gebruikte hij het cd-hoesje, met toevoeging van de Punokawan (vier populaire Javaanse wajangfiguren) als koor. Het tweede schilderij is een parodie, geïnspireerd door de recente verkiezingscampagne voor het Indonesische parlement. Hij kijkt met een cynische blik naar dit gebeuren. Geen van de kandidaten bracht de kwestie van kunst en cultuur naar voren. Nasirun heeft zijn silhouet voorgedragen als parlamentslid voor de beeldende kunst. In het tafereel treedt als zijn campagneleider een traditionele figuur op die de dang-dut danst, een in zijn land bijzonder populaire, sensuele dans. In de nieuwe werken van de kunstenaar treedt in plaats van de poppen zijn eigen silhouet op als metafoor. De schilderijen van Nasirun zijn bijzonder expressief en bevatten veel verfijnde, decoratieve details. De compositie is vaak zeer complex. Maar deze twee aspecten treden hier minder sterk naar voren. Deze veelzijdige kunstenaar maakt niet alleen schilderijen, maar ook driedimensionale werken. Zijn creativiteit en technische vaardigheid zijn verbluffend. Hij kan onder alle omstandigheden werken en zijn schilderijen zijn vaak sterk verhalend. Hij heeft daarom vaak gigantische doeken nodig voor zijn schilderwerk. Dergelijke schilderijen konden uit praktisch oogpunt niet op deze tentoonstelling worden getoond. Het derde getoonde werk is een serie van 30 uitnodigingskaarten voor tentoonstellingen, een selectie uit de honderden die hij in het verleden gemaakt heeft. De afgelopen twee jaar zijn er zoveel tentoonstellingen met hedendaagse kunst geweest. Op de uitnodigingskaarten weet hij de essentie van de tentoonstelling uit te drukken. Nasirun heeft de tentoonstellingen op geheel eigen wijze geïnterpreteerd door de kaarten opnieuw te beschilderen. Deze kleine werken kunnen als geheel worden getoond of elk op zich. Het is de eerste keer dat hij deze werken tentoonstelt.

Pupuk Daru Purnomo is een klasgenoot en goede vriend van Nasirun. Ik heb deze twee kunstenaars mee op reis genomen door de VS, Nederland en Parijs, waar we allerlei museums bezochten. De reis is bijzonder vruchtbaar voor ze geweest, met name voor Pupuk. Hij heeft sindsdien een geweldige vooruitgang geboekt. Deze expressionistische schilder heeft altijd belangstelling gehad voor de menselijke figuur, en in het bijzonder de vrouw. Zijn sterkste kant zijn gezichten, hoewel hij bij het publiek zijn grootste successen heeft behaald met zijn stedelijke landschappen, met oude gebouwen en interieurs. Een nieuwe ontwikkeling is zijn gebruik van gezichten als metafoor. Zijn zelfportretten, die geen gelijkenis vertonen met zijn fysieke gezicht, gebruikt hij als vehikel voor het uitdrukken van zijn stemming in verschillende fasen van zijn leven. Ook heeft hij geheel los van zijn gebruikelijke stijl een nieuwe techniek ontwikkeld. Het is in principe een realistische stijl, maar nadat de afbeelding is voltooid, wordt het oppervlak bedekt met een semi-transparante laag. Het resultaat is fascinerend. Helaas is deze stijl niet te zien op de tentoonstelling. Pupuk toont twee werken. Ten eerste is er het drieluik *Introspection*, een afbeelding van twee zittende figuren, een echtpaar, met tussen hen in een gesloten deur. Ze kijken elk een andere kant op. Ze zitten met een ernstig probleem zonder uitweg (de gesloten deur). Ze hebben een diepere introspectie nodig om het probleem op te lossen. Pupuk zegt dat introspectie de communicatie niet vergemakkelijkt. Het tweede werk is een tweeluik in zwart-wit. De expressieve gezichten zijn afgebeeld vanuit het reliëf van Angkor Wat, dat hij ter plekke intensief heeft bekeken en bestudeerd, en vervolgens sterk verlangend heeft gemanifesteerd door middel van zijn spontane en expressieve penseelstreken.

Jumaldi Alfi is afkomstig van West-Sumatra en studeerde af aan ISI Yogyakarta. De West-Sumatranen staan er bekend om dat ze hun geboortegrond gemakkelijk achter zich laten op zoek naar betere educatieve en maatschappelijk-economische kansen. Ze passen zich gemakkelijk aan een nieuwe omgeving aan. Werken van

kunstenaars van West-Sumatra vertonen vaak geen enkel spoor van hun culturele achtergrond. In 1996 vormde Alfi met vijf andere van West-Sumatra afkomstige kunstenaars die aan ISI Yogyakarta hadden gestudeerd de groep 'Kelompok Seni Rupa Jendela'. Kelompok betekent groep, seni rupa is beeldende kunst en jendela betekent raam. Door een raam komt frisse lucht binnen en zie je de buitenwereld. In een huis zonder ramen verkommer je. Terwijl andere kunstenaars van hun leeftijd zich op politieke kwesties richtten, koos deze groep een andere route. Ze schilderden objecten, reële of verbeelde, maakten schetsen of abstracte werken, gingen met hun intuïtie op verkenning om aan hun eigen behoeften te voldoen. In zijn boek schreef Alfi dat elk aspect van zijn werk betrekking heeft op het verleden, niet de toekomst. Hij zei dat hij niet kan schilderen zonder een sterke spanning. Zijn schilderijen zijn voornamelijk abstract, dan wel abstract met objecten zoals stenen, cactussen, figuurtjes, letters, cijfers of ander minuscule objecten ter accentuering. Er was een periode waarin hij zijn eigen portret als onderwerp nam. Ik heb Alfi's ontwikkeling gevolgd sinds zijn studietijd en hij is steeds beter geworden. Op deze tentoonstelling zien we zoals gebruikelijk een reeks schilderijen zonder enige conceptuele pretentie. Bij de witgrijze en zwartroodachtige schilderijen is slechts één ding van belang: het schilderen zelf. De letters hebben geen enkele betekenis en vormen slechts een esthetisch element. Dit is de typische benadering van de Kelompok Seni Rupa Jendela, met geslaagd resultaat.

Arahmaiani, opgeleid aan de academie van Bandung en woonachtig te Yogya, is al jaren in het buitenland actief en staat internationaal bekend om haar installatie- en performancekunst. Ook nam ze deel aan de Biënnale van Venetië 2003. De activistische Arahmaiani heeft zich altijd uitgesproken tegen discriminatie. Discriminatie tegen het vrouwelijk geslacht, discriminatie van minderheden. Na 11 september ervoer ze in de VS oneerlijke behandeling als moslim, terwijl ze in haar eigen land wordt gezien als een 'niet-islamitische' moslim. De afgelopen jaren komt deze kunstenaar actief op voor de rechten van moslimvrouwen. Niet zo lang geleden was ze in Thailand betrokken bij een workshop met moslimvrouwen uit een minderheidsgroepering die werkten met zijde. Ze werden door een Amerikaan gesubsidieerd en het project werd een succes. Ze wil dus zeggen dat mensen van verschillende etnische afkomst, nationaliteit, cultuur, godsdienst, geslacht goed kunnen samenwerken en harmonieus samenleven.

De afgelopen twee jaar is ze aan het experimenteren met schilderijen van grijze figuren. Twee van deze werken worden hier getoond. De voorlopers van deze niet-omlijnde grijze figuren waren haar tekeningen. In haar optiek zorgt de grijze tint voor een vredig gevoel. Het grijs kan subtiele veranderingen die door de omgeving worden uitgestraald weerspiegelen. Voor Arahmaiani is dit een bijzonder vreedzame ervaring. Na al die jaren waarin ze overal ter wereld actief opkwam voor haar overtuigingen, hetgeen er vaak toe leidde dat ze zich moest aansluiten bij protesterende menigten, werd ondervraagd door de politie en zelfs doodsb bedreigingen moest ondergaan, verlangt Arahmaiani nu naar een solitair leven, alleen met zichzelf. Deze schilderijen zijn vrij van concepten, ze laat haar gevoel en intuïtie gewoon de vrije loop. Ze zoekt voldoening, zonder enig ander doel. Toen ik haar sprak terwijl ze de laatste hand legde aan deze werken zei ze dat ze niet weet hoe ver ze kan gaan met deze nieuwe verkenningen van de kleur grijs. Ze wil niet meer worden opgezadeld met goede doelen. De antithese van haar grijze-figuurschilderijen worden gevormd door haar kleurrijke, humoristische en cynische geschilderde spotprenten gebaseerd op haar waarneming van wat er om haar heen gebeurt, met name in de wereld der politiek.

Ay Tjoe Christine, een andere kunstenaar van de school van Bandung hoort bij de top van de vrouwelijke Indonesische schilderkunst. Ze begon als grafisch kunstenaar, een vakgebied waar ze in uitblonk. In 2000 begon ze te schilderen (gemengde technieken op doek) en ook hierin heeft ze veel succes. Er loopt ook een rode draad door haar grafische werk en haar schilderijen, want haar sterkste kracht zijn haar lijnen, die krachtig en expressief maar tegelijk ook subtiel en artistiek zijn. Ook in haar schilderijen zonder enige lijn blijft het unieke karakter van Ay Tjoe's werk echter

volledig herkenbaar. Haar werken liggen prettig in het oog vanwege het esthetische aspect. Maar wat er verborgen ligt onder het visuele is lastig te bepalen. Misschien zijn het haar innigste gevoelens, maar wellicht is het ook haar perceptie van de buitenwereld. Er zijn twee soorten werk, figuren en landschappen. De figuren zijn misvormd, nooit geheel af. Soms zie je alleen het hoofd, soms slechts lichaamsdelen die uit een amorfe massa naar buiten steken. De landschappen zijn voornamelijk abstract. Je moet je eigen verbeeldingskracht inzetten om een idee te krijgen van het landschap. Ze gebruikt pasteltinten voor haar werken op doek en papier. Over het werk 'Pemandangan Berair', hetgeen Bewaterd Landschap betekent, schreef Ay Tjoe Christine: Ik koester een sterke wens dat dingen zullen veranderen, waaronder de manier waarop 'landschap' wordt gezien voor de ogen. Water dat zijn oorsprong binnen in ons heeft, in de ogen, is een van die dingen die veranderingen bewerkstelligt.

Andy Dewantoro, de enige mannelijke kunstenaar van de school van Bandung en de jongste van de groep, maakt gebruik van de computer en behandelt de (voor)stedelijke omgeving. Zijn taferelen hebben een serene sfeer. De curator Jim Supangkat noemde het de 'stille stad' of de 'stille wereld' van Andy Dewantoro. Het is niet zozeer de stad die hij wil tonen maar de atmosfeer, niet zozeer de atmosfeer van de plaats maar zijn innerlijke gevoelens. Andy gebruikt momenteel voornamelijk zwart en wit in zijn schilderijen. Begin 2008 begon hij te experimenteren met deze tinten. Zijn objecten vindt hij niet in de werkelijkheid, maar door te kijken op internet, in tijdschriften en naar oude afbeeldingen gemaakt door hemzelf of anderen. Hij kopieert het plaatje niet zomaar, maar richt de compositie opnieuw in, voegt dingen toe en laat dingen weg om tot een bepaald beeld te komen. Zo schept hij met de computer een nieuwe afbeelding, die hij met acrylverf overbrengt op doek. Maar hij kan ook rechtstreeks op doek werken. In de toekomst gaat hij de afbeeldingen geheel zelf uitvoeren om zijn gevoel voor het object te versterken. Zijn werken hebben een westerse nuance en zijn gemakkelijk in je op te nemen. In de zwartwittaferelen tref je geen personen aan, waardoor de sfeer nog verstild wordt, als in een verlaten stad. Hij heeft me verteld dat hij een voorkeur heeft voor zwart-witschilderijen omdat hij streeft naar een grotere rust. De glinsterende lampen die telkens terugkeren in zijn stadstaferelen zijn tekenen van optimisme en staan symbool voor zijn droom. In zijn eerdere werken is de mens nog wel aanwezig, hoewel zeer zelden. Soms bestaat zijn werk uit één groot doek, soms uit een groot aantal kleine doeken. Op deze tentoonstelling zijn werken uit beide categorieën te zien. Het miniserialwerk bestaat uit een groot aantal kleine werken met een zelfde concept, die zo zijn opgehangen dat ze samen een harmonieus beeld vormen.

Indonesische kunstenaars zoals deze zeven mensen hebben het onderwerp politiek achter zich gelaten, dat voor en vlak na de grote hervorming het belangrijkste thema in de kunst vormde. Waar het wel ter sprake komt, zoals in het werk van Nasirun en in de niet tentoongestelde werken van Arahmaiani, wordt er de draak mee gestoken. Ze hebben geen ernstige boodschap, want ze hebben een cynische blik op de actualiteit en de politieke leiders. Zoveel mensen willen parlamentslid worden en zoveel politiek leiders willen president worden.

Lely Oei heeft een intelligente selectie gemaakt. De werken van deze kunstenaars hebben een universeel aspect en zullen daarom goed aanspreken bij de westerse kunstliefhebber. Nasirun is de enige die traditionele elementen toepast in zijn werk, waarmee hij zich onderscheidt van de anderen.

Monochrome tinten lijken een steeds sterkere rol te spelen, in het bijzonder zwart-wit en grijs. Wianta en Arahmaiani verkennen grijstinten. Dat is interessant, aangezien het leven zich meestal afspeelt in het grijze gebied en niet zozeer zwart-wit is. Grijs kan gelijk worden gesteld met tolerantie, subtiliteit en een realistische houding, terwijl zwart-wit onbespreekbaar, dogmatisch en intolerant is. Wat u hier ziet vormt slechts een fragment van de hedendaagse Indonesische kunst. Hopelijk wekt deze tentoonstelling uw interesse om verder kennis te maken met hedendaagse kunst in Indonesië.